

de 'verzoening' tussen FATAH en HAMAS als afleidingsmanoeuvre – wanneer Palestina aan de Palestijnen dreigt te ontglippen

Het Israelische offensief tegen Gaza en HAMAS – die zonder bewijs is aangewezen als schuldig aan het ontvoeren en uiteindelijk doden van drie jonge joodse Israeli's op de Westelijke Jordaanoever - is het meest recente gevolg van de bezetting van de [Palestijnse] gebieden. Maar – en dit is nog erger – de afgelopen tien jaar zijn wij getuige van de 'de-palestinisering' van Palestina, een proces dat door de verzoening van FATAH en HAMAS niet tot stilstand wordt gebracht.

Op 23 april jl. werd het zoveelste 'verzoeningsakkoord' (*musâlha*) tussen HAMAS en FATAH getekend in het Shati-kamp (ten noorden van Gaza-Stad), waaraan het zijn naam ontleent. Op 2 juni heeft een 'eenheidskabinet' (*tawâfuq*), belast met de voorbereiding van presidentsverkiezingen, ten overstaan van de president van het Palestijns Nationaal Gezag (PNA), Mahmoud Abbas de eed afgelegd.

Wanneer wij de omstandigheden die zowel tot verdeeldheid als overeenstemming hebben geleid, aan een

nader onderzoek onderwerpen, dan moeten wij in aanmerking nemen dat de 'verzoening' niet meer dan een afleidingsmanoeuvre is. Een uitvlucht, die door de ondertekenaars op basis van gemeenschappelijke, organisatorische belangen is aanvaard, zonder dat de politieke wil aanwezig was om tot een akkoord te komen dat niet ten koste van de andere partij zou gaan.

Waarschijnlijk vormen de veiligheids-eisen van Egypte, waarvoor de terugkeer van 'HAMAS-vrije' veiligheidstroepen aan de grens de hoogste prio-

Jean-François Legrain

riteit heeft, de werkelijke reden voor deze 'verzoening'.

terug naar de verdeeldheid

Officieel moet het Shati-Akkoord een einde maken aan de splitsing van juni 2007, die tot gevolg heeft gehad dat de PNA *ad interim* in twee facties uiteen is gevallen, waarvan de één met behulp van de PLO en internationale steun de scepter zwaait over de zelfstandige partijen op de Westelijke Jordaanoever en de ander onder toezicht van HAMAS het beheer voert over de Strook van Gaza, die onderworpen is aan een Israelische, Egyptische en internationale blokkade.

Deze splitsing was het uiteindelijke gevolg van de weigering van zowel de Verenigde Staten en zijn bondgenoten als van de Palestijnse president en FATAH om zich bij de uitslag van de algemene verkiezingen in januari 2006 neer te leggen.

Als een soort voorbode van de 'Arabisches lentes', vijf jaar later, had de absolute meerderheid van het electoraat bij de verkiezingen voor de Palestijnse Wetgevende Vergadering zijn stem in meerderheid gegeven aan HAMAS, de tegenstander van FATAH, de historische machthebber in Palestina. Na onderhandelingen in Mekka, onder het toezien oog van Saoedi-Arabië, is in 2006 een Regering van Nationale Eenheid gevormd, maar het jaar daarop heeft FATAH zich door het voormalige hoofd van de Veiligheidsdienst van Gaza, Mohammed Dahlan,

laten meeslepen om de Veiligheidsdienst in hun macht te krijgen.

Toen dit in de Israelische pers was uitgelekt, wilde HAMAS deze machts-greep begrijpelijkerwijs vóór zijn door gewapenderhand het recht te verdedigen dat zij via de stembus verworven had. Hierop riep Abbas op zijn beurt de noodtoestand uit. Zodoende verzekerde hij zichzelf en een aantal opeenvolgende kabinetten van de exclusieve macht over de Westelijke Jordaanoever, zonder dat daar een wettelijke grondslag voor was. De 'internationale gemeenschap' schaarde zich daarbij aan zijn zijde. De Strook van Gaza werd onderworpen aan een verhevigde blokkade. Iran, van oudsher bondgenoot van HAMAS, en Qatar, dat sinds zijn steun aan bewegingen die voort zijn ge komen uit de Moslimbroederschap een rijzende ster op diplomatieke toneel was, werden de voornaamste fondsenverstrekkers van de PNA in Gaza, waarvan 1,7 miljoen mensen afhankelijk waren en boden hen zowel politieke als - in het geval van Iran - militaire ondersteuning.

de voortschrijdende 'de-palestinisering'

De splitsing in 2007 was het uiteindelijke gevolg van een ontwikkeling die ik als 'de-palestinisering' wil aanduiden. Dit proces was precies het omgekeerde van de 'palestinisering' van de identiteit van het volk in politiek en militair opzicht, zoals die sinds de jaren zestig van de vorige eeuw door de PLO was gestimuleerd. Deze 'palestiniteit' vormde tevens het kader van het historische Palestina, waarbinnen HAMAS zijn acties voerde; dit in tegenstelling tot de internationale islamistische bewegingen [bijvoorbeeld al-Qa'ida].

De voortdurende tegenslagen in de bevrijdingsstrijd en in de oprichting van een eigen staat vormden zonder enige twijfel de belangrijkste oorzaak van het verdwijnen van de nationale eensgezindheid. De laatste jaren was de tussenkomst van talrijke Arabische (Saoedi-Arabië, Qatar, Jemen) en andere (Turkije, Iran) staten, om beurt en gelijktijdig, nodig om, helaas tevergeefs, te proberen de onderlinge Palestijnse geschillen op te lossen.

De terugkeer naar de politieke voogdij deed zich eveneens op het diploma-

tieke vlak voor: president Abbas en FATAH, geheel ontgoocheld door de teloorgang van 'hun' PNA, stelden hun vertrouwen in de Verenigde Staten en het Egypte van Hosni Mubarrak en later Abdel Fattah al-Sissi, terwijl de premier van Gaza, Ismail Haniyeh, zijn hoop vestigde op Qatar, het Egypte van Mohammed Morsi en Iran. Palestina werd zodoende speelbal van tegenstrijdige Arabische en internationale belangen, zoals de PLO dat vóór 1967 van de Arabische Liga was en zoals bepaalde Palestijnse organisaties in de jaren zeventig en begin jaren tachtig geheel afhankelijk waren van de regimes in naburige landen.

De PLO zelf liet niets meer van zich horen en was ten gevolge van een versteend leiderschap geheel opgeslokt door de PNA en Yasser Arafat zelf.

Zelfs de in 2012 verworven erkenning als niet-lid waarnemersstaat van de VN kon de ontgoocheling van het volk en de afwezigheid van enige overeenstemming over de strategie die gevoerd moest worden om de soevereiniteit die de Staat Palestina, die deze nieuwe status had verworven, sinds zijn oprichting in 1988 moest ontberen, niet verhullen.

Ondanks de pretentie de teruggevonden Palestijnse eenheid te formaliseren onderstreept het Shati-Akkoord juist eens te meer de de-palestinisering. Tot stand gekomen door tussenkomst van het Egypte van Al-Sissi (ook al waren de Egyptenaren lijfelijk afwezig), bevat het een verwijzing naar eerdere akkoorden, die alle ook tot stand zijn gekomen door tussenkomst van derden en die ook geen van alle resultaat gehad hebben. Trouwens, teruggebracht tot het instellen van een verzoeningskabinet met oude, uitgekauwde en nooit gerealiseerde doelstellingen met betrekking tot het opnieuw leven inblazen en hervormen van de PLO, bevat het akkoord niets van een eensgezind politiek programma.

een toevallige samenloop van uiteenlopende belangen

Het Shati-Akkoord is eigenlijk niet meer dan de toevallige samenloop van de verschillende belangen van twee bewegingen onder invloed van de Egyptische veiligheidseisen.

HAMAS was al maanden op zoek naar een akkoord. De PNA in Gaza had kort tevoren FATAH-leden uit de gevangenis vrijgelaten, amnestie verleend aan degenen die het nauwst betrokken waren bij de gewelddadigheden in 2007 en enkele FATAH-leiders op de Westelijke Jordaanoever toestemming gegeven om Gaza binnen te gaan. De redenen hiervoor liggen voor de hand, ook al hebben de toezeggingen aan FATAH en aan de president binnen de beweging schijnbaar een scherp debat opgeleverd. HAMAS was echter steeds meer geïsoleerd geraakt op het regionale plan, sinds de herziening van zijn diplomatieke betrekkingen in 2011-2012, de tijd waarin Qatar en de Moslimbroederschap als gevolg van de 'Arabische Lentes' als overwinnaars uit de bus waren gekomen.

Iran liet HAMAS de prijs betalen voor het afstand nemen van het regime van Bashar al-Assad in Syrië en liet de PNA in Gaza de afgelopen weken in financieel opzicht zelfs volledig in de kou staan. De Egyptische regering die in juli 2013 door een staatsgreep aan de macht was gekomen, versterkte de blokkade in het kader van haar verbeterde strijd tegen de Moslimbroederschap zowel binnen als buiten Egypte. Deze twee zaken tezamen brachten Gaza zodanig op de rand van de economische afgrond, dat de PNA in Gaza niet meer in staat was zijn ambtenaren uit te betalen. Het gevaar van een volksoptstand tegen de PNA lag op de loer. De blokkade kon haar niet ten eeuwige dage van haar verantwoordelijkheid ontslaan en ook op het diplomatieke vlak viel er op korte termijn geen opzienbarende verandering te verwachten. Door de Presidentiële Garde opnieuw aan de grens met Egypte toe te laten, hoopte HAMAS op de heropening van de grensovergang bij Rafah, de levensader van de Strook van Gaza, die vanaf het begin van het jaar slechts 14 dagen open was geweest. Door de hereniging van de openbare diensten [van Gaza en de Westelijke Jordaanoever] rekende men erop dat deze voortaan onder de [financiële] verantwoordelijkheid van Ramallah en zijn geldschietters zou vallen.

FATAH - dat feitelijk onder gezag van Abbas stond - weigerde de in Cairo ondertekende akkoorden uit te voeren, na de val van bondgenoot Muba-

rak. Omar Sulciman, chef militaire inlichtingen van Mubarak, die over het Palestina-dossier ging en die bekend stond als bestrijder van de Moslimbroederschap, had ervoor gezorgd dat FATAH bij de onderhandelingen bevoordeeld werd. Onder Morsi ging die vlieger niet langer op, ook al was deze evenmin met hart en ziel aan HAMAS verknocht, zoals het huidige regime beweert. Ervan uitgaande dat Ramallah vastbesloten was zich voor langere tijd te binden, blijft de reden van zijn plotselinge ommekeer – het Shati-Akkoord is na slechts twee dagen onderhandelen ondertekend - raadselachtig.

Het feit dat de peetvader *in absentia* van dit akkoord maarschalk Al-Sissi is, werpt hier een heel ander licht op. Abbas heeft hem direct na de coup trouw gezworen. Al-Sissi, die bekend stond om zijn ongeremde haat tegen de Moslimbroederschap in Egypte en daarbuiten, heeft steeds opgeroepen tot de omverwerping van HAMAS en de terugkeer geëist van de Presidentië-

le Garde [van Abbas] aan de grens [tussen Gaza en Egypte]. Tegelijkertijd speelde het beëindigen van de uitzichtloze onderhandelingen met Israël, onder de vleugels van de Verenigde Staten (die 29 april jl. afgerond hadden moeten zijn) zijn eigen rol, en dat terwijl de kolonisatie [van de bezette gebieden] gewoon doorging.

Vanaf dat moment begon ik mij af te vragen of dit akkoord geen afleidingsmanoeuvre voor de korte termijn was, gericht op het zonder gezichtsverlies hervatten van de door de Amerikanen zo zeer gewenste onderhandelingen met Israël. Deze tactiek leek des te gemakkelijker omdat HAMAS, onder druk van Egypte, bereid bleek talrijke concessies te doen. Nu, twee maanden later, kunnen wij niet anders constateren dan dat noch Israël, noch de Verenigde Staten bereid waren om de onderhandelingen voort te zetten, waarbij de eerste gedwongen zou zijn concessies te doen en de tweede zich gedwongen zou zien om de eerste onder druk te zetten om die concessies

te doen. Ik heb waarschijnlijk het belang van de invloed van Egypte onderschat, dat geen genoeg kon nemen met een tijdelijke verandering van de situatie.

pas op de plaats maken

In plaats van aan te sturen op een in wezen onbereikbaar politiek akkoord, lijkt de 'verzoening' niet veel meer dan een afleidingsmanoeuvre, opgezet door twee bewegingen die hun gevolgtrekking maken uit de ommekeer van het regionale [politieke] landschap. Zonder hun eigenlijke doelstellingen te verloochenen, hopen zij beiden enige manoeuvreerruimte voor zich te verwerven op de lange termijn.

Zonder ook maar iets van zijn ideologie op te geven lijkt HAMAS zich alleen terug te trekken uit de praktische politiek, zelfs ten koste van een onvoorwaardelijke overgave aan zijn gesprekspartner en tot genoeg van Egypte.

Hoe verrassend ook voor de oppervlakkige toeschouwer, deze beslissing past in het geijkte patroon van de geschiedenis van deze beweging. De Moslim Broederschap, waaruit zij is voortgekomen, heeft HAMAS decenia lang in totale mystiek-contemplatieve afzondering ['quiétisme' *] gehouden. In navolging hiervan maakte HAMAS de prediking (*da'wa*) tot speerpunt van zijn handelen. Met de oprichting van HAMAS in 1987 werd door de Moslimbroederschap de wil tot uitdrukking gebracht om enerzijds de *da'wa* voort te zetten en anderzijds deel te nemen aan de anti-Israëlische campagne, te midden van een bevolking die zich voorbereidde op de eerste Intifada. Deelname aan de politieke verkiezingsstrijd en het actief bedrijven van politiek onder het vergrootglas van binnen- en buitenlandse waarnemers vond plaats in het kader van verzet tegen Israël. Maar HAMAS zelf bleef vasthouden aan de voortzetting van de *da'wa*. Door onderhandelde of zelfs eenzijdige wapenstilstanden (*hudna*) en adempauzes (*tahdiyya*) in te stellen had HAMAS zijn militaire aspiraties al ondergeschikt gemaakt aan de verdediging van zijn eigen belangen en die van de gemeenschap.

Door zich met het Shati-Akkoord uit de actieve politiek terug te trekken, lijkt het er sterk op dat HAMAS de samenleving wil blijven mobiliseren door middel van zijn netwerk binnen de jeugdbeweging, de gezondheidszorg, de moskeeën enzovoort. Door de verantwoordelijkheid voor het economische debacle, grotendeels het gevolg van de blokkade, dreigde dit alles op de achtergrond te geraken. Deze terugtrekking betekende overigens geenszins een vermindering in omvang of opleiding van de veiligheidstroepen van HAMAS en duidt allerminst op het verlies van de controle over Gaza ten gunste van Ramallah. Ontheven van zijn verantwoordelijkheid voor de economie, kan de beweging proberen profijt te trekken uit zijn onbetwist patriotisme, onder meer door zijn inzet voor de gevangenen [in Israël], een door Ramallah verwaarloosd onderwerp. Op bepaalde punten kan deze nieuwe houding van HAMAS vergeleken worden met die van Hizbullah *vis-à-vis* de regering van Libanon.

Door de stembuszege van HAMAS in

2006 te ontkennen heeft de PNA in Ramallah de gewelddadigheden van 2007 in Gaza ontketend. Desondanks zou het huidige akkoord op hoofdlijnen tot een stabiele situatie kunnen leiden. Anders dan in 2007 is HAMAS nu niet meer van plan consequenties aan de stembusoverwinning van destijds te verbinden.

Het verzoeningskabinet is zodoende slechts de voortzetting van het eenzijdige en onwettige kabinet dat daaraan vooraf ging (dezelfde premier, vice-premier, minister van Buitenlandse Zaken, Economische Zaken, Gezondheidszorg en de minister voor Jeruzalem Zaken). Net als vóór de 'verzoening' zijn dit kabinet en in het bijzonder de premier niet meer dan marionetten van de president, zonder enige wetgevende macht. De arrestaties van werkelijke of vermeende HAMAS-aanhangers op de Westelijke Jordaanoever gaan gewoon door. In tegenstelling tot de beoogde samenvoeging van de openbare instellingen van Gaza en de Westelijke Jordaanoever, hebben alle ambtenaren in Gaza die hun steun betuigd hadden aan de president en aan FATAH en sinds 2007 in staking waren, nu hun salaris over de maand mei ontvangen. Alle ambtenaren die sinds 2007 door de PNA in Gaza zijn aangesteld, en die wél al die tijd aan het werk zijn geweest, kregen niets.

De premier had dat trouwens ook al aangekondigd. Verder gaat de samenwerking met Israël op het gebied van de veiligheid gewoon door.

Twee maanden na de ondertekening van het Shati-Akkoord zijn de meeste punten ervan nog niet uitgevoerd door de PNA in Ramallah, zonder enig protest van de kant van HAMAS. Van de voorgestelde maatregelen is alleen het eenheidskabinet tot stand gekomen (met de grootste moeite en na anderhalve maand onderhandelen). Het is onwaarschijnlijk dat er binnen zes maanden nieuwe verkiezingen worden gehouden (nog afgezien van de mogelijkheid dat Israël die zal verhinderen). Ook al is er een nieuwe verkiezingscommissie geïnstalleerd, Mahmoud Abbas heeft nog geen opdracht gegeven om de verkiezingen te organiseren. Er is geen enkele maatregel genomen om de Palestijnse Wetgevende Raad, het parlement van de PNA, te reactiveren en het kabinet

mist elke parlementaire legitimatie. De meeste comités die opgericht zouden worden om de verzoening te realiseren, hebben het daglicht nog niet gezien. De Presidentiële Garde is nog niet aan de grens teruggekeerd, maar wordt in principe wel geaccepteerd, ook al is daar de toestemming van Israël voor nodig en heeft Israël daartoe nog geen besluit genomen.

Deze werkelijkheid maakt dat de 'verzoening' nog niet is bereikt en ook nog niet binnen handbereik ligt. Het is niet anders dan een uitvlucht, die een soort staakt-het-vuren mogelijk maakt tussen twee vijandige broeders, die allebei elke definitieve verandering van de Palestijnse realiteit proberen tegen te houden en ondertussen proberen zich aan te passen aan de dramatische ontwikkelingen op het regionale en internationale vlak.

* **Noot van de vertaler:** Het door de schrijver gebruikte begrip 'quiétisme' is een in de 17e eeuw ontstane katholiek-filosofische stroming die een op boeddhisme gelijkende leefwijze propageert van contemplatie en mystiek. Deze stroming is door de Rooms-Katholieke Kerk tot ketterij verklaard.

bron: *Orient XXI*, 2 juli 2014

Jean-François Legrain is onderzoeker bij het Institut de Recherches et d'Études sur le Monde Arabe et Musulman (IREMAM), het Centre National de la Recherche Scientifique (CNRS) en de Universiteit van Aix-Marseille.

vertaling: Frans Brons